

RECORDANT EL MESTRE: PAU VILA A L'ESCOLA NORMAL DE LA GENERALITAT

per AGUSTÍ LLEDÓS

Refundidor de les notes d'un grup
de companys d'Escola.

Pau Vila va entranyablement unit, en el nostre record, al d'aquella Escola Normal de la Generalitat que obria les seves portes l'any 1931, poc després de néixer la Segona República. La Generalitat que, segons dita habitual del seu President, pretenia fer del mestre «el primer ciutadà de Catalunya», volgué que l'Escola Normal de Mestres que les lleis de la República li permetien crear, fos una institució moderna, i en tots els ordres modèlica. Per tal d'aconseguir-ho, no escatimà mitjans. I el resultat fou una obra que, d'haver pogut tenir continuïtat, hauria deixat solc en el país, com en deixà en els que poguérem tastar-ne les primícies.

No és fàcil expressar el que va representar per a molts de nosaltres, que havíem passat per algú dels centres d'ensenyament estatals, l'entrada en aquell que creava la Generalitat. Fresca encara la imatge de les aules llòbregues on tantes hores havíem perdut, en classes d'increïble tedi, amargades amb perorates i treballs inútils, ens trobàrem amb un edifici confortable, ventilat, alegre, i amb uns professors que sabien ser mestres i alhora companys.

La Generalitat cercà, per a la seva Normal, a més d'un equip de professors numeraris de l'escalafó de l'Estat, un bon nombre de professors especials, triats entre les personalitats catalanes d'una major solvència en les diverses disciplines, que completaven el claustre docent.

Juntament amb Alexandre Galí, Artur Martorell, Joan Petit, Pierre Vilar, Marçal Olivar, Salvador Maluquer, Rafael Solanic, Joan Trigo, entre altres, Pau Vila fou també cridat en aquella Escola Normal per a explicar-hi la disciplina de la seva especialització. I ho fou, tant per la seva condició de geògraf eminent ja en aquella dècada dels anys trenta, com pel seu valor pedagògic, donat a conèixer en la seva actuació i en la Direcció de l'Escola Horaciana i altres institucions docents.

Pau Vila despertà tot seguit la nostra admiració de deixebles. Han passat quaranta anys i algú de nosaltres recorda encara el primer contacte amb el mestre. A l'aula «Rousseau» de la nostra Normal, comença un curs de Geografia.

Després d'uns mots cordials per desfer la tensió d'un primer dia de classe, el professor encomana un exercici: escriure en una quartilla allò que sapiguem del nostre país. Recordant el que ens havien fet memoritzar en els llibres de primària o de batxillerat, tots, més o menys, començarem: «Catalunya és una regió del norest d'Espanya, limitada, al nord, per França, a l'est pel Mediterrani, etc.». Pau Vila fulleja les respostes i comenta: «Us he demanat com és Catalunya i la majoria em parlen només dels seus veïns». I tot seguit esbossa una visió viva de la nostra terra, desvetlla el nostre interès per una geografia plena de sentit que ningú, fins aleshores, ens havia fet entreveure.

Per a un estudiant d'avui, format en una Geografia que ha integrat els conceptes dels peoners de la renovació d'una ciència que ha anat fent tants progressos, pot semblar ingènua la nostra admiració de neòfits per aquella aleshores nova manera de fer i ensenyar Geografia. Però, girem la vista enrera. Pensem en uns alumnes marcats per un saber llibresc, per uns coneixements de Geografia merament descriptiva, desconnectada de la realitat, dividida en comportiments tancats, sense cap correlació. Seguim aquests alumnes en una d'aquelles seves freqüents sortides amb el mestre per posar en pràctica la seva dita que la Geografia es fa «amb els peus» tant o més que amb el cap. En passar ran d'un camp d'escaroles prodigiosament arrengrades, Pau Vila pregunta al pagès que les conrea: «Quantes en colliu a l'any? A quant les venen? A quin mercat les porteu?». No és difícil d'imaginar l'astorament dels joves alumnes, no habituats encara a la tafaneria d'aquelles preguntes, ni prou preparats per a abastar-ne l'objectiu. Què podia importar, pensàvem nosaltres, si les venia a deu o a quinze cèntims? Què hi feia si les duia a vendre al Born o al mercat de Vic? Necessitàrem un cert temps per assimilar aquella, per a nosaltres, nova visió del fet geogràfic, on el medi físic i l'humà s'interfereixen i s'interjustifiquen formant un tot en constant evolució.

Dins l'aula, les lliçons-conversa de Pau Vila no perdien mai aquella qualitat de cosa viva i bategant imprescindible perquè l'interès de l'alumne quedi pres de manera indefugible. Ultra la base sòlida d'un profund coneixement de la matèria, tenia temperament, esperit i estil de pedagog. Amb ell coneguèrem una pedagogia vivencial, plena de sentit i amb connexió amb la totalitat de la vida.

Un dels trets més característics d'aquest ensenyament, fou l'afany constant de contacte directe amb el món de les coses i amb el món de l'esperit. Amb un aire net i estimulants, cercava la veritat davant nostre i amb nosaltres. Quan ens pregunta si volem conèixer el Montseny, afegeix: «Doncs, anem-hi!». I allí ens traslладem poc després amb ell i, instal·lats a la vall de Santa Fe, passem uns dies inoblidables, en contacte amb la Natura, recorrent la muntanya i estudiant-la en els seus variats aspectes.

Viatger i excursionista infatigable, com correspon a qui investiga els fets geogràfics en un ampli context de realitats vives, tenia un ric anecdotari que feia les seves lliçons interessants i amenes, plenes de vida i d'humor, com a nascudes que eren més de les experiències personals que dels coneixements llibrescos.

Correntment, les seves explicacions es mantenien en la línia que havia esbossat en començar el curs, sense text ni guió de cap mena, només amb unes petites fitxes que movia, calmós, com si fes un solitari. D'elles treia dades concretes que intercalava en l'explicació, feta amb paraula més aviat lenta, però

al mateix temps viva i castissa, on el gir més escaient o el mot popular recollit durant les seves excursions, lluia com una gemma sobre l'argent patinat de la narració.

Tot i dominar la matèria, per rigor metodològic curava de preparar les lliçons. Un dia que no havia pogut fer-ho, en començar la classe va dir-nos: «Ho sento, avui no m'he pogut preparar». I suggerí que li adrecéssim preguntes. Aquella classe no va resultar avorrida, ni pesada, ni perduda, perquè, com autèntic especialista, tenia sobrers recursos per a contestar a bastament, les nostres preguntes. I el resultat fou una lliçó tan satisfactòria com totes.

Algunes vegades, el tema del dia anterior quedava interromput. Els diaris parlaven d'algun fet en el qual cap de nosaltres no havia sabut veure una motivació geogràfica. Però ell, després de resumir les versions de les fonts informatives, en feia sorgir finalment l'aspecte geogràfic que tenia interès a posar en relleu.

En uns temps en què no hi havia les facilitats d'ara per a l'ús de materials audiovisuals en l'ensenyament, no podia presentar regularment a classe projeccions i diapositives. Però el que sí que hi mostrava, sempre que s'esqueia, era cartografia. D'ell vàrem aprendre a interpretar un mapa, a distingir les altures i perfils del terreny per mitjà de les corbes de nivell, a veure com la vegetació ve condicionada pels factors topogràfics, geològics i climàtics, i l'hàbitat humà, en gran part, per la geografia.

La personalitat de Pau Vila s'agegantava a mesura que l'anàvem tractant. La simpatia que ja us vencia des dels primers moments de conèixer-lo es convertiria en una sòlida afecció envers aquell professor de paraula tan blana i entenedora, amb una punta d'humor en tot moment només arranconada quan calia deixar ben fixades unes dades concretes i bàsiques: aleshores la seva veu prenia un to doctoral que deixava l'oient convençut d'haver rebut la informació més actual i sòlida, en relació amb l'aspecte de què es tractava. En aquells moments, Pau Vila es convertia, per a nosaltres, en una mena de germà gran que ens donava a conèixer, amb tota confiança, allò que li havia ensenyat la seva més dilatada experiència. Ens el creïem de pe a pa, convençuts que les seves explicacions eren les cabals, exactes i verídiques i que enlloc més no les hauríem pogut trobar.

Podiem sempre recórrer a ell en cerca de consell, ajuda o orientació. Quan un de nosaltres, que havia escollit com a treball de fi d'estudis «Monografia del Berguedà» es posà sota el seu guiatge, Pau Vila no es va limitar a facilitar-li bibliografia i donar-li informació adequada: va voler, també, acompanyar-lo a recórrer la comarca. Motxilla a l'esquena, com un company més, seguí amb l'alumne els itineraris prèviament fixats. Avui aquell antic alumne guarda records inoblidables viscuts amb el mestre. Li sembla veure'l, encara, incansable, sempre ben disposat, alternant la reflexió atinada sobre aspectes geogràfics amb acudits plens d'humor, seguint de masia en masia, de poble en poble, entaulant diàleg amb tothom per a obtenir dades aprofitables: des del camperol que feinejava al tros, fins al secretari de l'Ajuntament, el batlle o el vailet que anava a l'escola.

Un dels trets que hem estimat i admirat també sempre en el mestre, és que aquest home apassionat i encuriós pels fenòmens geogràfics hagi estat, també, ben obert a les altres manifestacions del saber o de la sensibilitat. Conseqüent amb una interpretació de la Geografia com a complex de fenòmens on el fet

humà juga un paper important, una lliçó seva, una sortida amb ell crea sempre una integració de coneixements geogràfics, històrics, econòmics, literaris... perfectament engalzats. Eren sempre una constant manifestació de fe en la Natura i en l'Home, que creava un clima de sensibilització emotiva per tot allò que hom és capaç de copsar en el món que ens envolta.

Pau Vila tenia aquell rar i diví do del veritable mestre; saber comunicar, juntament amb uns coneixements, un fervor. I ha estat així com les realitats amb ell viscudes han passat a ser una part de la nostra existència espiritual que ens mou, que influeix en la nostra sensibilitat, en la nostra conducta i en el que som. Ell sabia i sap conjugar el que diuen la terra, el paisatge, les coses, amb la poesia.

Ben sovint ens feia estimar i suggerir la idea amb imatges, apologies, lirisme i impressionisme pictòric. Així hem viscut perspectives bucòliques plenes de serena poesia, poemes de llum, el caminal que té l'alegria d'un sonet, el bosc amb la grandiositat d'un poema, el prat amb la dolçor d'un madrigal, i tot el que essent sempre igual és també sempre diferent.

Els alumnes que hem sortit d'excursió amb Pau Vila, podem haver oblidat moltes de les explicacions geogràfiques dels indrets que visitarem. Però retenim ben viva la imatge del mestre traient de la motxilla un llibre i recitant-nos uns versos, llegint-nos una prosa, que il·luminaven per sempre més de bellesa, en el nostre esperit, allò que el mestre, en aquells moments, volia fer-nos sentir. Així, en la nostra primera visita al monestir de Poblet, mentre a l'església, encara no restaurada, algú maldava per recordar-nos tot de dades històriques i arqueològiques, de sobte s'imposa la veu de Pau Vila fent ressonar, sota les voltes del temple, les estrofes de Guimerà: «A la primera embranzida, salta pany i forrellat...». Cada nova visita al monestir ens ha fet renovar l'emoció d'aquell moment tan distant. O bé, aquella vegada, un dia primaveral, baixant de Sant Jeroni. S'acostava el migdia i el sol picava una mica. Però aquell matí havia caigut una gotellada i un vent arrauxat ho capgirava tot. Al davant, com sempre, hi anava Pau Vila; boina, ulleres, bandes, sabates ferrades, motxilla, bastó amb punta de ferro. A mitja baixada ens assèiem sota un arbre. Converses, rialles. El mestre treu un llibre. Es fa silenci. Llegeix:

«Fes batre de nou mon cor que s'enuja; 7,5
per cel, terra i mar emporta't en folla carrera
la vida que es dol,
oh dia revolt de sol i de pluja,
oh dia esquinçat de vent i de pluja i de sol!».

Han passat molts anys. Qui de nosaltres, després, no ha llegit o recitat «El dia revolt», de Carner, moltes altres vegades? I qui, en fer-ho, no ha recordat Pau Vila, professor de Geografia, que ens feia viure la terra no tan sols amb el document o l'experiència de l'excursió o del viatge, sinó també amb la perfecta bellesa de la poesia?

Els qui rebérem bona part de la nostra formació prop del mestre no podem oblidar mai que, per damunt dels coneixements d'ordre científic que hagi pogut donar-nos aprenguérem també, d'ell, altres coses que, pel ferment emocional que duïen, ens han esperonat al llarg dels anys: aquell entusiasme extraordinari que posa en tota la seva tasca, que porta a les grans realitzacions d'allò que hom

estima i que dóna forces com les que li han permès, a ell, a complir una labor científica i docent tan vasta; la seva lliçó de fe en l'obra que hom duu a terme, no tan sols la tasca científica pura, sinó també el servei als ideals de revifament d'un poble; el seu exemple de lleialtat i fidelitat al país, a desgrat de tot.

Enamorat de Catalunya, l'ha servida amb el seu treball. I si, quan les circumstàncies històriques de l'any 39 el dugueren a l'exili i li impediren prosseguir la tasca ací, posà la seva experiència al servei del país que el va acollir, mai no oblidà aquesta terra seva, per desagraïda que pogués semblar. Pensant en ella, l'any 38, la darrera vegada que ens vèiem abans de finir la guerra, a punt de tornar nosaltres al front després d'un permís, ens deia: «I recordeu que ara ja és Catalunya mateixa, el territori català, el que defenseu...».

La primera vegada que, després de molts anys d'absència i de trifugues, retornà a la seva Catalunya des de terres equatorials, uns quants antics deixebles de l'Escola Normal vam fer, amb el mestre, una sortida al Montseny per reviuire un xic aquelles memorables lliçons en plena Natura. Quan arribàvem a l'ave-tosa del Turó del'Home, Pau Vila exclamà: «Quants anys que no veia un avet!». I corrent com un infant, malgrat els seus vuitanta anys, amb els ulls amarats d'emoció, s'apressà a cenyir amb una abraçada el primer avet que trobà a l'abast. Amb aquella abraçada, abraçà tot Catalunya i aquella bona part d'una vida d'afanys que hi havia passat. En aquella abraçada ens hi sentírem, també, tots abraçats.

Ara que Pau Vila compleix els seus noranta anys deixant darrera d'ell una enorme, seguida i, per fortuna, encara no interrompuda tasca, a casa i a fora, en el camp de l'ensenyament i en el de la investigació geogràfica, aquells seus antics deixebles de l'Escola Normal de la Generalitat hem volgut també sumar-nos, modestament, al seu merescut homenatge fent-li ofrena del nostre testimoniatge d'agraïment i d'admiració. D'agraïment, per les bones hores compartides en les aules i en les excursions, per l'amistat que ens atorgà i per la fe que va encomanar-nos. I d'admiració, per la seva rica i polifacètica personalitat, per la seva vitalitat i capacitat de treball inesgotables, per la seva encomanadissa sensibilitat per les coses de la terra, pel seu entusiasme i bon humor permanents.

Tots us estimem, mestre, com us estimàvem aleshores i com sabem ara que ens estimàveu, encara que en aquells dies no hi penséssim. Tingueu la certesa que aquells qui, de nosaltres, hem pogut exercir, malgrat tot, la professió que aprenguérem a l'Escola, no hem oblidat aquella Geografia vivent que ens ensenyàreu a practicar. I que hem fet el que hem pogut per, tal com vàrem aprendre de vós, ajudar els nostres infants a conèixer i comprendre la terra que trepitgem, amb l'esperança que aquest coneixement i aquesta comprensió haurien d'augmentar, també, el seu interès i la seva comprensió per tot el que aquella suporta. Haver reeixit en aquesta tasca voldria dir haver sabut reflectir en ella les influències més dignes que de vós rebérem i fóra la millor manera d'honrar-vos.

Des de tots els indrets on ens ha empès la vida, aquells qui, a l'Escola Normal, coneguèrem el vostre guiatge, us diem: Gràcies, mestre Pau Vila!. Que aquella simbòlica abraçada del Montseny, que més amunt evocàvem, no es des-faci mai!.